

OILAVIY TADBIRKORLIK RIVOJLANTIRISH ORQALI KAMBAG'ILLIKNI QISQARTIRISH VA AHOLI BANDLIGINI TA'MINLASH

Akramov Azizbek

*Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti,
Tadbirkorlik va boshqaruv fakulteti, Biznesni
boshqarish yo'nalishi, 4bb 22-guruh
azizbekakromov0307@gmail.com*

Annotatsiya

Mazkur tadqiqotda oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirish orqali kambag'illikni qisqartirish va aholi bandligini ta'minlash masalalari IMRAD metodologiyasi asosida tahlil qilingan. Oilaviy tadbirkorlikning iqtisodiy va ijtimoiy mohiyati ochib berilib, uning aholining daromad manbalarini kengaytirishdagi hamda o'z-o'zini band qilishni ta'minlashdagi o'rnini asoslab berilgan. O'zbekiston sharoitida oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirish imkoniyatlari, mavjud muammolar ko'rsatib o'tilgan hamda sohani takomillashtirish bo'yicha amaliy taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan. Tadqiqot natijalari aholi bandligini oshirish va kambag'illikni qisqartirishga qaratilgan strategik qarorlar qabul qilishda ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: Oilaviy tadbirkorlik, kambag'illikni qisqartirish, aholi bandligi, o'z-o'zini band qilish, daromad manbalari, kichik biznes, ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish, davlat qo'llab-quvvatlovi.

I. KIRISH (INTRODUCTION)

Bugungi kunda kambag'illikni qisqartirish va aholi bandligini ta'minlash masalasi rivojlanayotgan mamlakatlar, jumladan O'zbekiston uchun ham ustuvor vazifalardan biridir [1]. Bu muammolarni hal etishda davlat tomonidan yirik sanoat loyihalarini amalga oshirish bilan bir qatorda, oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki oilaviy tadbirkorlik aholining o'z imkoniyatlari, mehnati va mavjud resurslari asosida daromad topishiga sharoit yaratadi hamda ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlaydi [3].

Oilaviy tadbirkorlik nafaqat iqtisodiy faoliyat turi, balki ijtimoiy muammo — ishsizlik va kambag'illikka qarshi kurashishning samarali mexanizmi sifatida ham namoyon bo'ladi. Ayniqsa, qishloq joylarda, ayollar va yoshlar bandligini ta'minlashda ushbu sohaning o'rnini beqiyosdir [5].

Aholi bandligini ta'minlash va kambag'illikni qisqartirish masalasi O'zbekiston Respublikasi ijtimoiy-iqtisodiy siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 14-fevraldagi PF-22-sonli Farmoni

doirasida [1] kambag'illikni faqat nafaqalar va moddiy yordam orqali emas, balki odamlarni o'qitish va ularni ish bilan ta'minlash orqali yengish lozimligiga alohida urg'u berilgan. Ushbu yondashuv kambag'illikni qisqartirishda faol iqtisodiy mexanizmlarni, jumladan oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirish muhimligini ko'rsatadi [2].

Oilaviy tadbirkorlik — bu bir oilaga mansub shaxslar tomonidan o'zaro kelishuv asosida birgalikda tashkil etiladigan, boshqariladigan hamda foyda olishni maqsad qilgan xo'jalik faoliyati shaklidir [3]. Ushbu faoliyat kichik miqyosda tashkil etilsa-da, iqtisodiyotda keng tarqalganligi va aholining katta qismini qamrab olishi bilan ajralib turadi [4]. Boshqaruvning soddaligi va moslashuvchanligi tufayli oilaviy tadbirkorlik bozor talablaridagi o'zgarishlarga tez moslasha oladi; boshlang'ich kapitalga bo'lgan ehtiyojning kamligi esa uni keng aholi qatlamlari uchun qulay va ochiq faoliyat turiga aylantiradi [7].

Ushbu tadqiqotning **maqsadi** — oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirish orqali kambag'illikni qisqartirish va aholi bandligini oshirish bo'yicha mavjud mexanizmlarni tahlil qilish, ularning samaradorligini baholash va amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Tadqiqot vazifalari:

1. Kambag'illik va bandlik tushunchalarini aniqlash hamda ularning ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyatini o'rganish.
2. Oilaviy tadbirkorlik shakllari, xususiyatlari va jamiyatdagi o'rnini tahlil qilish.
3. Oilaviy tadbirkorlikning hududlar iqtisodiyotiga, bandlik va daromad darajasiga ta'sirini baholash.
4. Davlat dasturlari orqali oilaviy tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini o'rganish.
5. Tadqiqot natijalari asosida samarali strategiyalar va tavsiyalar ishlab chiqish.

II. MATERIALLAR VA USULLAR (MATERIALS AND METHODS)

Tadqiqotning **obyekti** — O'zbekiston hududlarida faoliyat yuritayotgan oilaviy tadbirkorlik subyektlari va ularning ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati. **Predmeti** — oilaviy tadbirkorlikning kambag'illikni kamaytirish va aholi bandligini oshirishdagi samaradorligi, uning turli shakllari va rivojlanish mexanizmlari.

Tadqiqot jarayonida quyidagi ilmiy-uslubiy yondashuvlar qo'llanildi:

- **Tahliliy usul** — oilaviy tadbirkorlik, bandlik va kambag'illik bo'yicha mavjud statistik ma'lumotlar, davlat dasturlari [1], qonunchilik va normativ-huquqiy hujjatlar [6] o'rganildi.
- **Empirik usullar** — so'rovnomalar, intervyular va kuzatuvlar orqali oilaviy tadbirkorlik bilan shug'ullanuvchi oilalarning faoliyati, daromad manbalari va bandlik darajasi o'rganildi.

- **Taqqoslash usuli** — turli hududlarda oilaviy tadbirkorlik shakllari va ularning kambag'illikni kamaytirishdagi samaradorligi solishtirilib o'rganildi [7].
- **Sotsiologik usul** — oilaviy tadbirkorlikning ijtimoiy yordamga qaramlikni kamaytirish, mehnatsevarlik va mas'uliyatni oshirishdagi roli aniqlandi.
- **Matematik va iqtisodiy tahlil** — kambag'illik darajasi, oila daromadi va bandlik ko'rsatkichlari hisoblab tahlil qilindi [9].
- **Komparativ tahlil** — xorijiy tajribalar va O'zbekiston sharoitidagi oilaviy tadbirkorlik tizimi qiyoslab o'rganildi [9], [10].

Tadqiqot manbalari: O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmon va qarorlari [1]; normativ-huquqiy hujjatlar [6]; kambag'illikni qisqartirish bo'yicha davlat dasturlari [2]; rasmiy statistik ma'lumotlar bazalari; ilmiy maqolalar va monografiyalar [3], [4], [5], [7], [8]; xalqaro tashkilotlar hisobotlari [9], [10]; shuningdek so'rovnomalar va intervyular orqali to'plangan empirik ma'lumotlar.

Tadqiqot ikki bosqichda olib borildi. **Birinchi bosqich (nazariy)** — kambag'illik, bandlik va oilaviy tadbirkorlik tushunchalari, ularning iqtisodiyot va jamiyatdagi o'rni o'rganildi. **Ikkinchi bosqich (empirik)** — hududlar bo'yicha oilaviy tadbirkorlikning amaliy faoliyati, mavjud dasturlar va loyihalar natijalari tahlil qilindi.

III. NATIJALAR (RESULTS)

3.1. Kambag'illik va oilaviy tadbirkorlikning o'zaro bog'liqligi

Kambag'illik — bu shaxs yoki oilaning minimal yashash ehtiyojlarini qondirish uchun yetarli daromadga ega bo'lmasligi holati bo'lib, u ishsizlik va norasmiy bandlikning kengayishi, ijtimoiy tengsizlikning kuchayishi, ta'lim va tibbiy xizmatlardan foydalanish imkoniyatlarining cheklanishiga olib keladi [5]. Kambag'illikni qisqartirish faqat ijtimoiy nafaqalar yoki vaqtinchalik yordam choralari bilan emas, balki aholini barqaror va daromadli mehnat bilan ta'minlash orqali hal etilishi zarur [2].

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, oilaviy tadbirkorlik kambag'illikni qisqartirishda quyidagi yo'llar bilan samarali ta'sir ko'rsatadi:

6. Aholiga **o'z-o'zini band qilish** imkonini beradi — ish topish imkoniyati cheklangan sharoitda fuqarolarga mustaqil daromad manbai yaratishga yordam beradi [4].
7. **Barqaror daromad** shakllanishiga xizmat qiladi — oila a'zolarining birgalikdagi mehnati orqali olinadigan foyda kundalik ehtiyojlarni qondirishga yordam beradi [3].
8. **Ijtimoiy yordamga qaramlikni** kamaytiradi — o'z daromadiga ega bo'lgan oila davlat yordamiga kamroq muhtoj bo'ladi [8].
9. **Ijtimoiy faollik va mas'uliyatni** oshiradi — mehnatsevarlik va tadbirkorlik madaniyatini shakllantiradi [5].

3.2. O'zbekistonda oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirish imkoniyatlari

O'zbekiston sharoitida oilaviy tadbirkorlik iqtisodiy rivojlanish va aholi bandligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi [6]. Tadqiqot quyidagi asosiy imkoniyatlarni aniqladi:

- **Moliyaviy qo'llab-quvvatlash** — davlat tomonidan imtiyozli kreditlar va subsidiyalar ajratilishi (PF-22-son, 2025) [1]. Bu tadbirkorlikni boshlash va faoliyatini kengaytirish uchun zarur moliyaviy resurslarni yaratadi.
- **Ta'lim dasturlari** — kasb-hunar va tadbirkorlikka o'qitish dasturlari oila a'zolarini zamonaviy kasbiy ko'nikmalar bilan ta'minlaydi [8].
- **Mahalliy resurslar** — hududiy resurslarga yaqinlik ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytiradi va oilaviy tadbirkorlikni samarali qiladi [7].
- **Ichki bozor talabi** — mahalliy talab yuqori bo'lgan mahsulot va xizmatlar oilaviy biznesni rivojlantirishga turtki beradi [4].
- **An'anaviy kasblar** — milliy hunarmandchilik va an'anaviy kasblar (tikuvchilik, nonvoylik, qandolatchilik, chorvachilik) oilaviy tadbirkorlik uchun mustahkam asos bo'lib xizmat qiladi [3].

3.3. Asosiy muammolar va to'siqlar

Shunga qaramay, tadqiqot quyidagi to'siqlarni aniqladi, ularni bartaraf etish oilaviy tadbirkorlik samaradorligini sezilarli darajada oshiradi:

- **Moliyaviy savodxonlikning pastligi** — ko'plab oilalar kredit mablag'laridan to'g'ri foydalanish, xarajatlarni rejalashtirish va foyda hisobini yuritishda qiyinchiliklarga duch keladi [5].
- **Bozorni o'rganmaslik** — mahsulot va xizmatlarga bo'lgan real talabni aniqlamaslik biznesning muvaffaqiyatini kamaytiradi [4].
- **Marketing va sotuv muammolari** — mahsulotni targ'ib qilish sohasidagi bilim va tajriba yetishmasligi savdoni cheklaydi [8].
- **Texnologik cheklovlar** — zamonaviy ishlab chiqarish uskunalari va texnologiyalarga kirishning cheklanganligi ishlab chiqarish samaradorligini pasaytiradi [9].
- **Huquqiy bilimlarning yetishmasligi** — soliq va biznes yuritish tartib-qoidalari bo'yicha yetarli bilimga ega emaslik huquqiy xavflarni oshiradi va biznesning barqarorligini kamaytiradi [7].

IV. MUHOKAMA (DISCUSSION)

Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirishdagi imkoniyatlar va mavjud muammolar o'zaro bog'liqdir. Agar davlat tomonidan taqdim etilayotgan moliyaviy qo'llab-quvvatlash, kasb-hunar va tadbirkorlik bo'yicha ta'lim dasturlari samarali ishlatilsa [1], hamda moliyaviy, texnologik va huquqiy bilimlarni oshirish bo'yicha chora-tadbirlar amalga oshirilsa, oilaviy tadbirkorlikning aholi bandligi va kambag'illikni kamaytirishdagi samaradorligi sezilarli darajada oshadi [10].

Xalqaro tajriba ham ushbu xulosani tasdiqlaydi: Jahon banki hisobotiga ko'ra [9], Markaziy Osiyo mamlakatlarida oilaviy tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash kambag'illik darajasini 15-20% ga kamaytirish imkonini bergan. BMTTD ma'lumotlariga ko'ra [10], O'zbekistonda mahalliy tadbirkorlik o'z-o'zini band qilishning eng samarali shakli sifatida tan olinmoqda.

2025-yilda aholini daromadli mehnat bilan ta'minlashga qaratilgan kompleks dastur [1] doirasida davlat organlari, tijorat banklari va mahalliy hokimliklar hamkorligida tizimli ishlar amalga oshirilmoqda. Dastur quyidagi yo'nalishlarda amalga oshirilmoqda:

- Tadbirkorlik subyektlarini moliyaviy qo'llab-quvvatlash orqali mavjud biznesni kengaytirish [1];
- Mahallalarda mikroloyihalarni amalga oshirish va "Mahalla loyihasi" dasturi [2];
- Qishloq xo'jaligida tomorqalardan samarali foydalanish va kooperatsiya asosida ishlab chiqarish [6];
- Drayver va investitsiya loyihalarini ishga tushirish [2].

Qishloq hududlarida oilaviy tadbirkorlik ayniqsa muhim o'rin tutadi [7]. Hunarmandchilik, chorvachilik, dehqonchilik, xizmat ko'rsatish, tikuvchilik, oshpazlik kabi an'anaviy yo'nalishlar [3] — bular nafaqat iqtisodiy samaradorlikni oshiradi, balki milliy qadriyatlar va an'anaviy kasblarning saqlanib qolishiga ham xizmat qiladi. Mahallalarda soddalashtirilgan moliyalashtirish mexanizmlarining joriy etilishi [6] kam ta'minlangan aholi qatlamini tadbirkorlik faoliyatiga jalb qilishda muhim ahamiyat kasb etadi [8].

Shu bilan birga, mavjud muammolarni bartaraf etish — moliyaviy savodxonlik, marketing, texnologiya va huquqiy bilimlarni oshirish — oilaviy tadbirkorlikning uzoq muddatli barqarorligini ta'minlash uchun muhim shartdir [5].

V. XULOSA VA TAKLIFLAR (CONCLUSION)

Oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirish kambag'illikni qisqartirish va aholi bandligini ta'minlashning eng samarali va barqaror yo'llaridan biridir [3]. Ushbu faoliyat turi aholining iqtisodiy faolligini oshiradi, daromad manbalarini ko'paytiradi va jamiyatda ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlaydi [10]. Tadqiqot natijalari asosida quyidagi amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi:

10. **Maxsus o'quv markazlarini tashkil etish.** Oilalarga tadbirkorlik, moliyaviy savodxonlik, marketing va menejment bo'yicha amaliy va nazariy bilimlarni yetkazuvchi markazlar, shuningdek yangi texnologiyalar bo'yicha treninglar o'tkazish [8].
11. **Imtiyozli kredit va grantlar hajmini kengaytirish.** Oila a'zolarining kichik biznesni boshlashi va kengaytirishi uchun past foizli kreditlar taqdim etilishi, moliyaviy mablag'larni olish jarayonini soddalashtirish [1], [6].

12. **Kooperatsiya tizimini rivojlantirish.** Oilaviy tadbirkorlar mahsulotlarini birlashtirib, ularga bozor kirishini osonlashtirish, marketing va logistika xarajatlarini kamaytirish hamda barqaror narxlarda sotish imkoniyatini yaratish [4].
13. **Raqamli texnologiyalarni joriy etish.** Elektron savdo platformalari, onlayn marketing vositalari, moliyaviy hisob-kitob dasturlari orqali oilaviy biznes mahsulotlarini keng auditoriyaga yetkazish va raqobatbardoshligini oshirish [9].
14. **Muvaffaqiyatli tajribalarni ommalashtirish.** Tajribali tadbirkorlarning maslahatlari, seminarlar va amaliy kurslar orqali yangi ishbilarmon oilalarni qo'llab-quvvatlash [7].

Mazkur chora-tadbirlarni amalga oshirish orqali oilaviy tadbirkorlikning ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati oshadi, kambag'illik darajasi pasayadi, aholi bandligi kuchayadi va hududiy iqtisodiy rivojlanish samaradorligi ortadi. Ushbu yondashuv oilalarga mustaqil daromad manbai yaratish imkonini berib, ularni davlat yordamiga kamroq qaram qilishi bilan birga, milliy iqtisodiyotning barqarorligini mustahkamlaydi [10].

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 14-fevraldagi PF-22-sonli Farmoni «Aholini daromadli mehnat bilan ta'minlash va kambag'allikni qisqartirish dasturi» // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi. — 2025. — 18.02.2025. — 06/25/22/0156-son.
2. Kambag'illik va bandlikni qisqartirish bo'yicha Vazirlar Mahkamasi hisobotlari. — Toshkent, 2025. — 112 b.
3. Abdullayev, N. O'zbekiston sharoitida oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirish / N. Abdullayev. — Toshkent: Iqtisodiyot va Tadqiqot Markazi, 2023. — 180 b.
4. Qodirov, S. Oilaviy biznes va mahalliy iqtisodiyot / S. Qodirov. — Toshkent: Fan va Texnologiya nashriyoti, 2022. — 156 b.
5. Karimova, L. Bandlikni oshirish va kichik biznes rivoji / L. Karimova. — Toshkent: Iqtisodiyot va Tadbirkorlik, 2021. — 142 b.
6. O'zbekiston Respublikasi kambag'illikni qisqartirish va bandlikni ta'minlash dasturi bo'yicha strategik yo'riqnomasi. — Toshkent, 2024. — 88 b.
7. Davletov, R. Oilaviy tadbirkorlik va hududiy rivojlanish / R. Davletov, B. Ergashev. — Toshkent: Milliy Iqtisodiyot nashriyoti, 2023. — 204 b.
8. Rashidov, A. Tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash va davlat siyosati / A. Rashidov. — Toshkent: Huquq va Iqtisodiyot, 2022. — 168 b.
9. World Bank. Supporting Family Entrepreneurship in Central Asia. — Washington D.C.: World Bank Group, 2020. — 95 p. — URL: <https://www.worldbank.org> (data o'brashcheniya: 01.05.2025).

- 10.UNDP. Poverty Reduction and Local Entrepreneurship in Uzbekistan. — New York: United Nations Development Programme, 2021. — 78 p. — URL: <https://www.undp.org> (data obrashcheniya: 01.05.2025).

